

Innhold

FORORD 9

INNLEDNING 11

Om å se – også med elevenes øyne 11

Bokens perspektiv 11

Bokens oppbygning 14

DEL 1

GRUNNLAG FOR OBSERVASJON 17

1 Dilemmaer og muligheter – refleksjoner om utfordringer i skolen 19

Et system med tilpasningsvansker? 21

En skole for alle? 22

Skolens idealbilde og dagens elever 25

En aktiv elevrolle 25

Hvem passer skolen for? 27

Endring i skolen 28

Motstand og barrierer 28

Et felles anliggende 31

Skolens flertydige funksjon 33

Hopp og sprett-tendensen 34

Observasjonens muligheter 36

2 Hva er egentlig atferdsvansker? 39

Ulike former for atferdsvansker 40

Teoretiske perspektiver på atferdsvansker 43

Normalitet og avvik 44

En behavioristisk forståelse 48

Teorien om rasjonelle valg 50

Kognitiv teori 51

Humanistisk perspektiv 53

Økologisk tenkning og systemteori 55

Språkbevissthet 56

Ulike betegnelser 57

Ulike definisjoner av atferdsvansker 60

- 3 **Atferdsvansker som et skoleanliggende** 64
 - Makt og avmakt 67
 - Fra egenskapsbeskrivelser til handlingsbeskrivelser 72
- 4 **Observasjon som verktøy i skolen** 78
 - Observasjon og kartlegging 79
 - Observasjon og tolkning – kravet om objektivitet 82
 - Observasjon i skolen 84

DEL 2

- OBSERVASJONSOMRÅDER** 91
 - Hva bør vi observere? 91
- 5 **Organisering og struktur** 95
 - Observasjon av klassen og enkeltelever i klassen 95
 - Observasjonsspørsmål 96
 - Drøftingsspørsmål 97
 - Tiltaksområder 97
 - Struktur og forutsigbarhet 97
 - Plassering 100
 - Beskjeder 101
 - Planer, oppgaver og lekser 102
 - Hjelpemidler 105
 - Oppstart av timer og skifte av aktiviteter 106
 - Pusterom 107
- 6 **Faglig innhold, arbeidsformer og elevdeltagelse** 109
 - Observasjon av klassen og enkeltelever i klassen 109
 - Observasjonsspørsmål 110
 - Drøftingsspørsmål 111
 - Tiltaksområder 112
 - Læring og pensum 113
 - En elevaktiv skole 116
 - Utvikling av ny kompetanse 119
 - Rom for ulikhet – individuell tilrettelegging 121
 - Etablering av grupper 122
- 7 **Klassemiljø og samspill** 124
 - Observasjon av klassen og enkeltelever i klassen 124
 - Observasjonsspørsmål 125
 - Drøftingsspørsmål 126
 - Tiltaksområder 127

- Hva slags spørsmål stiller vi? 127
- Ironi 129
- Et trusselfritt språk 129
- Bryte negative relasjoner 131
- Sosial kompetanse 132
- Hvordan vil vi ha det sammen? 135
- Skolens og klassens regler 136
- Å ta i bruk andre arenaer 138
- Arbeid mot mobbing 139
- Alternativt gruppearbeid 140
- Friminuttene 140

- 8 Den vanskelige atferden 143**
 - Observasjon av klassen og enkeltelever i klassen 143
 - Observasjonsspørsmål 144
 - Drøftingsspørsmål 145
 - Tiltaksområder 147
 - Samtale 147
 - Beskrive den ønskede atferden 150
 - Forsterkning og belønning 151
 - Positiv tilbakemelding, oppmerksomhet og oppmuntring 152
 - Ignorering og avledning 155
 - Logiske konsekvenser fremfor tilfeldig straff 156
 - Signaler 158
 - Kognitiv atferdsmodifikasjon og selvinstruksjon 159
 - ART (aggression replacement training) 161
 - Realistiske avtaler 162
 - «Time out» og «Time in» 164
 - Alternativ opplæring 166

- 9 Lærerens reaksjon på uønsket atferd. Hvordan virker det vi gjør? 171**
 - Observasjon av klassen og enkeltelever i klassen 171
 - Observasjonsspørsmål 172
 - Drøftingsspørsmål 173
 - Tiltaksområder 174
 - Unngå stigmatisering 174
 - Evaluerer skolens virksomhet 174
 - Fokusere på det som fungerer og ta vare på de gode eksemplene 176
 - Å lære av det som ikke fungerer bra 178
 - Prioritere hva man skal reagere på 178
 - Være i forkant 179
 - Vurdere virkningen av egne reaksjoner og unngå mer av det som ikke virker 180

10 Det viktige helhetsbildet – kartlegging av elever	183
Sterke sider, trivsel og interesser	186
Kartleggingsspørsmål	187
Faglig og sosial funksjon	189
Kartleggingsspørsmål	190
Vansker	192
Kartleggingsspørsmål	194
Tiltaksområder	196
Mestringsopplevelser	196
Elevens ressurser og interesser	198
Funksjonsprofil	200
Samarbeidstrening	204
Se de «usynlige» elevene	205
Finne ut av elevens eventuelle mestringsstrategier	205
Stille realistiske krav	206
Se sammenheng mellom andre vansker og problematferd	207

DEL 3:

OBSERVASJONS- OG KARTLEGGINGSMÅTER, BEARBEIDING AV OBSERVASJONER 209

11 Hvordan observerer vi?	211
Logg eller iakttagelsesprotokoll	212
Løpende protokoll	213
Minuttobservasjon	215
Atferdsregistrering	217
Atferdsanalysekjema	219
Sosiogram	221
Videooptak	223
Intervju og samtale med elever og foreldre	225
Kartlegging (IOP)	227
12 Hva gjør vi med det vi ser?	231
Samarbeidets betydning	233
Den viktige skoleledelsen	236
Bearbeiding av observasjoner	238
Bearbeidingsmodellen	239
Beskrivelse av trinnene i bearbeidingsmodellen	240
Tiltakskart	243
Det viktige blikket	245

LITTERATUR 247